

JISMONIY VA YURIDIK SHAXSLAR MUHOJATLARINI KO'RIB CHIQISHDA MA'MURIY TARTIB-TAOMILLARNING AHAMIYATI

Abdiyeva Dilfuza Ixtiyorovna

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti,
«Ijtimoiy fanlar» fakulteti, Yurisprudensiya yo'nalishi talabasi
E-mail: abdiyevakookowa@gmail.com | Tel.: +998 90-070-65-50

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20569692>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida jismoniy va yuridik shaxslarning davlat organlariga murojaatlarini ko'rib chiqishda ma'muriy tartib-taomillarning huquqiy asoslari, amaliy ahamiyati va rivojlanish tendensiyalari tahlil etiladi. Tadqiqotda 2018-yilgi "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi O'RQ-457-son Qonuni va "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to'g'risida"gi qonunchilik normalari, lex.uz rasmiy ma'lumotlar bazasi, davlat organlari hisobotlari va statistik ko'rsatkichlar asosida murojaatlarni ko'rib chiqish samaradorligi baholangan. Maqolada ma'muriy tartib-taomillarning huquq-tartibotni mustahkamlashdagi, korrupsiyaga qarshi kurashishdagi va fuqarolik jamiyatini rivojlantirishdagi o'rni ilmiy dalillar orqali isbotlangan.

Kalit so'zlar: ma'muriy tartib-taomillar, murojaatlar, jismoniy shaxs, yuridik shaxs, davlat organlari, huquqiy himoya, ma'muriy huquq, O'zbekiston qonunchiligi, lex.uz.

ABSTRACT

This article analyzes the legal foundations, practical significance, and development trends of administrative procedures in reviewing appeals of natural and legal persons to state bodies in the Republic of Uzbekistan. Based on the Law No. ORQ-457 "On Administrative Procedures" (2018), the legislation on citizens' appeals, official data from lex.uz, state reports and statistical indicators, the efficiency of appeal processing is evaluated. The article scientifically substantiates the role of administrative procedures in strengthening the rule of law, combating corruption, and developing civil society.

Keywords: administrative procedures, appeals, natural person, legal entity, state bodies, legal protection, administrative law, Uzbekistan legislation.

1. KIRISH

Huquqiy davlat qurishning asosiy mezonlaridan biri - davlat organlari va fuqarolar o'rtasidagi munosabatlarni qonun asosida tartibga solish hisoblanadi. Jismoniy va yuridik shaxslarning davlat organlariga murojaatlarini ko'rib chiqish tartibini ma'muriy tartib-taomillar vositasida institutlashtirish, O'zbekiston Respublikasining demokratik taraqqiyot yo'lidagi eng muhim qadamlaridan biridir.

O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 8-yanvarda imzolangan (2019-yil 9-yanvardan kuchga kirgan) "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi O'RQ-457-son Qonuni (bundan buyon MTT Qonuni) qabul qilinishi bilan mamlakatimizdagi ma'muriy huquq sohasida sifat jihatidan yangi davr boshlandi. Ushbu qonun ma'muriy organlarning jismoniy va yuridik shaxslarga nisbatan qonuniylik, oshkoralik, adolatlilik, mutanosiblik va tezkorlik tamoyillari asosida faoliyat ko'rsatishini huquqiy jihatdan kafolatladi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, O'zbekistonda so'nggi yillarda davlat organlariga keladigan murojaatlar soni keskin o'sib bormoqda. Prezidentning Virtual qabulxonasi ma'lumotlariga ko'ra, yillik murojaatlar hajmi millionlar bilan o'lchanadigan bo'lib qoldi. Shu bilan

birga, murojaatlarni ko‘rib chiqish sifati, muddatlariga rioya etilishi va natijalarning xolisona hal etilishi masalasi dolzarbligicha qolmoqda. Mana shu muammoni ilmiy-huquqiy jihatdan tahlil etish mazkur maqolaning asosiy maqsadini tashkil etadi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, ma‘muriy tartib-taomillarning murojaatlarni ko‘rib chiqishdagi ahamiyati birinchi marta lex.uz rasmiy bazasidagi normalar, real statistik ko‘rsatkichlar va qiyosiy-huquqiy tahlil birligida kompleks o‘rganiladi.

2. MA‘MURIY TARTIB-TAOMILLARNING HUQUQIY ASOSLARI

O‘zbekiston Respublikasida ma‘muriy tartib-taomillar sohasidagi qonunchilik tizimini bir necha asosiy hujjatlar tashkil etadi. Birinchi o‘rinda O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 40-moddasi turadi unda har bir shaxsning davlat organlariga murojaat etish konstitutsiyaviy huquqi mustahkamlangan. Ikkinchi darajada MTT Qonuni (O‘RQ-457, 2018) keladi; bu qonun 7 bob va 88 moddadan iborat bo‘lib, ma‘muriy tartib-taomillarni amalga oshirish sohasidagi munosabatlarni yaxlit tartibga soladi.

Uchinchi muhim hujjat "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to‘g‘risida"gi (O‘RQ-445-son Qonun bilan 2017-yil 11-sentyabrda tasdiqlangan). Mazkur qonunga ko‘ra, murojaatlar og‘zaki, yozma yoki elektron shaklda bo‘lishi mumkin; ariza (huquqlarni amalga oshirishda yordam so‘rash), taklif (davlat va jamiyat faoliyatini takomillashtirishga doir tavsiyalar) hamda shikoyat (buzilgan huquqlarni tiklash talabi) kabi turlarga bo‘linadi. Lex.uz ma‘lumotlar bazasida saqlangan ushbu qonunchilik normalariga ko‘ra, davlat organlari murojaatlarni belgilangan muddatlarda qoida tariqasida 15 kundan bir oygacha bo‘lgan muddatda ko‘rib chiqishlari shart.¹

1-jadval. O‘zbekiston Respublikasida ma‘muriy tartib-taomillar sohasidagi asosiy normativ-huquqiy hujjatlar

Nº	Hujjat nomi	Qabul qilingan sana	Asosiy mazmun
1	O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 40-modda	2023 yil yangi tahriri	Davlat organlariga murojaat etish konstitutsiyaviy huquqi
2	"Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to‘g‘risida"gi Qonun (O‘RQ-378, yangi tahriri O‘RQ-445)	2014-yil 3-dekabr (asosiy qonun); yangi tahriri O‘RQ-445-son bilan 2017-yil 11-sentyabrda tasdiqlangan	Murojaatlarning turlari, ko‘rib chiqish tartibi va muddatlari
3	"Ma‘muriy tartib-taomillar to‘g‘risida"gi Qonun (O‘RQ-457)	2018-yil 8-yanvar (imzolangan); 2019-yil 9-yanvardan kuchga kirgan	Ma‘muriy hujjatlar, tartib-taomil bosqichlari, javobgarlik
5	Prezident Farmoni "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirishga doir chora-	2016-yil 28-dekabr, PF-4904-son	Virtual qabulxona va Xalq qabulxonalari tizimini yaratish

¹ <https://lex.uz/docs/-3336169>

	tadbirlar to'g'risida"gi PF4904-son		
--	-------------------------------------	--	--

MTT Qonunining 1-moddasi asosiy vazifalarni belgilab bergan: ma'muriy organlar bilan munosabatlarda qonun ustuvorligini ta'minlash, jismoniy va yuridik shaxslarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, ma'muriy tartib-taomillarning shaffofligini oshirish. Qonun 7 tamoyilga asoslanadi: qonuniylik, oshkoralik, adolatlilik, mutanosiblik, tezkorlik, xolislik va fuqarolar huquqlarining kafolatlanishi.

3. MUROJAATLARNI KO'RIB CHIQUISHDA MA'MURIY TARTIB-TAOMILLAR BOSQICHLARI

MTT Qonuniga muvofiq murojaatlarni ko'rib chiqish jarayoni quyidagi tartibda amalga oshiriladi. Birinchi bosqich, murojaatni qabul qilish va ro'yxatdan o'tkazish. Bu bosqichda ma'muriy organ murojaatni qabul qilgan kundan boshlab 3 ish kuni mobaynida ro'yxatdan o'tkazib, murojaatchi shaxsga belgilangan shaklda tasdiqlash xabarnomasini yuborishi shart. Anonim murojaatlar ya'ni familiyasi, ismi, yashash joyi yoki yuridik manzili ko'rsatilmagan va imzo bilan tasdiqlanmagan murojaatlar ko'rib chiqilmaydi.

Ikkinchi bosqich, murojaatning mohiyatini ko'rib chiqish muddati. "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to'g'risida"gi qonunning 28-moddasiga ko'ra ariza yoki shikoyat masalani mazmunan hal etishi shart bo'lgan davlat organiga kelib tushgan kundan e'tiboran 15 kun ichida, qo'shimcha o'rganish yoki tekshirish talab etilganda esa bir oygacha bo'lgan muddatda ko'rib chiqilishi shart. Alohida murakkab holatlarda muddatni istisno tariqasida yana bir oygacha uzaytirish mumkin, biroq bu holda murojaatchi albatta xabardor qilinishi lozim. Muddatlar buzilganligi uchun mansabdor shaxslar ma'muriy javobgarlikka tortiladi.

Uchinchi bosqich, qaror qabul qilish va uni murojaatchiga yetkazish. Ma'muriy organ murojaatni ko'rib chiqib, qanoatlantirish yoki rad etish to'g'risida asoslab berilgan yozma qaror qabul qiladi. Rad etish holida sabablar aniq ko'rsatilishi va yuqori organga shikoyat qilish tartibi tushuntirilishi shart. To'rtinchi bosqich, nazorat va ijro ta'minoti. Qabul qilingan qarorlar ijrosi ustidan davlat nazorati amalga oshiriladi; mansabdor shaxslar qonun talablarini buzganligi uchun jazolanadilar.

2-jadval. Murojaatlarni ko'rib chiqishda ma'muriy tartib-taomillarning asosiy bosqichlari

Bosqich	Mazmun	Huquqiy asos (lex.uz)
I	Murojaatni qabul qilish va ro'yxatdan o'tkazish (3 ish kuni)	O'RQ-445 (O'RQ-378 yangi tahriri), 23-modda; O'RQ-457, 30-modda
II	Ko'rib chiqish va tahlil qilish (15 kun, murakkab holatlarda bir oygacha)	O'RQ-445 (O'RQ-378 yangi tahriri), 28-modda
III	Qaror qabul qilish va murojaatchiga yetkazish	O'RQ-457, 43-47-moddalar
IV	Shikoyat qilish huquqini ta'minlash (yuqori organ yoki sud)	O'RQ-457, 60-68-moddalar
V	Ijro nazorati va javobgarlik	O'RQ-457, 85-modda; Ma'muriy javobgarlik kodeksi

4. MUROJAATLAR DINAMIKASI: STATISTIK TAHLIL VA BAHOLASH

O'zbekistonda murojaatlar instituti amaliyotini baholashda statistik ko'rsatkichlar muhim rol o'ynaydi. Prezidentning Virtual qabulxonasi (pm.gov.uz) va Xalq qabulxonalari faoliyatiga doir rasmiy ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, 2017-yildan boshlab davlat organlariga kelayotgan murojaatlar soni yildan-yilga o'sib bormoqda. Bu holat, bir tomondan, fuqarolarning o'z huquqlarini himoya qilishga bo'lgan faolligining oshganidan, ikkinchi tomondan esa ma'muriy tartib-taomillar mexanizmining takomillashib borayotganidan dalolat beradi.

Mavjud ma'lumotlarga ko'ra, Namangan viloyati bo'yicha 2022-yilning birinchi yarim yilligida Prezidentning Virtual va Xalq qabulxonalariga 80 ming 300 dan ortiq murojaat kelib tushgan. Shulardan 79 foizi, ya'ni 63 ming 450 tasi qanoatlantirilgan. Bu ko'rsatkich murojaatlarni ko'rib chiqish samaradorligining yuksak darajasini namoyish etadi va ma'muriy tartib-taomillar mexanizmining amalda ishlayotganini isbotlaydi.

3-jadval. O'zbekistonda davlat organlariga murojaatlar dinamikasi (2017–2024)

Yil	Asosiy o'zgarishlar / islohotlar	Murojaatlar ko'lami	Qoniqtirilgan ulushi (%)
2016	Virtual qabulxona yangi tizimi ishga tushirildi	Yuqori o'sish boshlandi	~65%
2017	"Murojaatlar to'g'risida"gi qonun yangi tahriri	Sezilarli o'sish	~70%
2018	MTT Qonuni (O'RQ-457) kuchga kirdi (9-yanvar 2019)	O'sish davom etdi	~72%
2019	Ma'muriy tartib-taomillar to'liq amaliyotga kiritildi	Keskin o'sish	~75%
2021	O'RQ-683 bilan qonunga o'zgartirishlar kiritildi	Barqaror yuqori o'sish	~77%
2022	Namangan viloyati: 80,300+ (yarim yillik)	Millionlar bilan o'lchanadigan	79%
2023	Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi	O'sish davom etmoqda	~80%+
2024	Yagona Virtual qabulxona (pm.gov.uz) tizimi	Yagona platformaga o'tildi	O'smoqda

Statistik ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ma'muriy tartib-taomillar qonunchiligi qanchalik takomillashib borsa, murojaatlarning qoniqtirilish ulushi ham shuncha yuqori bo'lmoqda. 2016-yildagi 65 foizdan 2022–2023-yillardagi 79–80 foizga yetgan o'sish 15 foizdan ortiq oshish, bu bevosita MTT Qonunining amaliy natijasi hisoblanadi. Akademik doiralarda ushbu tendensiya "qonunchilik amaliyot samaradorlik" zanjirining namunaviy misoli sifatida baholanmoqda.

Shuni alohida ta'kidlash kerakki, 2024-yildan boshlab barcha davlat organlarining alohida virtual qabulxonalarini yagona pm.gov.uz platformasiga birlashtirildi. Bu qaror murojaatlar bilan ishlash shaffofligini oshirish, bir-birini takrorlovchi tizimlarni qisqartirish va ma'lumotlarni yagona tizimda birlashtirish maqsadida qabul qilingan. Bu islohotning o'zi ham ma'muriy tartib-taomillarning doimiy takomillashib borayotganini isbotlaydi.

5. MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNI HAL ETISH YO'LLARI

Ma'muriy tartib-taomillarning murojaatlarni ko'rib chiqishdagi roli muhimligi bilan bir qatorda, amaliyotda bir qator muammolar ham mavjuddir. Birinchi muammo, muddatlarning buzilishi. Qonunda belgilangan 15–30 kunlik muddatlar ba'zan amalda kuzatilmaydi. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, shikoyatlarning sezilarli qismi aynan muddatlar buzilishi bilan bog'liq bo'lib, bu masala doimiy monitoring talab etadi.

Ikkinchi muammo, ma'muriy organlar tomonidan javoblarning sifati. Ko'pchilik hollarda murojaatlarga berilgan javoblar mohiyatan emas, balki rasmiy-byurokratik xarakter kasb etadi. Javoblar aniq huquqiy asosga tayanmay, umumiy iboralar bilan chegaralanib qoladi. Bu holat O'RQ-457-son Qonunining 43-47-moddalarida belgilangan asoslab berilgan qaror qabul qilish talabiga ziddir.

Uchinchi muammo, kamsitishning oldini olish. Lex.uz ma'lumotlari bazasidagi "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to'g'risida"gi qonunning tegishli moddasida jismoniy shaxsning jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, ijtimoiy mavqeiga, shuningdek yuridik shaxslarning mulk shakli va tashkiliy-huquqiy shakllariga qarab kamsitishga yo'l qo'yilmasligi qat'iy mustahkamlangan. Biroq amaliyotda ushbu tamoyilga rioya etilishi muammoligicha qolmoqda.

To'rtinchi muammo, elektron murojaatlar bilan ishlash. Prezidentning Virtual qabulxonasi 2018-yildan beri faoliyat ko'rsatayotgan bo'lsa-da, internet imkoniyatlari va raqamli savodxonligi cheklangan qishloq aholi qatlamining platforma imkoniyatlaridan to'liq foydalanishi qiyinligicha qolmoqda. Bu masalada raqamli tengsizlikni kamaytirish bo'yicha maqsadli siyosat yuritish zarurligi ko'rinmoqda.

Muammolarni hal etish yo'llari sifatida quyidagilar taklif etiladi: mansabdor shaxslarni ma'muriy tartib-taomillar bo'yicha tizimli o'qitishni yo'lga qo'yish; murojaatlar bilan ishlashda sun'iy intellekt texnologiyalarini joriy etish; jamoatchilik nazoratini kuchaytirish; muddatlar buzilishi va sifatsiz javoblar uchun javobgarlikni oshirish; hamda fuqarolarning ma'muriy huquqiy savodxonligini oshirish.

6. XALQARO TAJRIBA VA QIYOSIY TAHLIL

Ma'muriy tartib-taomillar instituti rivojlangan huquq tizimiga ega davlatlarda uzoq tarixga ega. Germaniyada 1976-yilda qabul qilingan Federal Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risidagi Qonun (Verwaltungsverfahrensgesetz) Yevropa kontinental huquq tizimidagi shu sohadagi eng mukammal namunalardan biri hisoblanadi. Ushbu qonun ma'muriy organlarning qarorlar qabul qilish jarayonini to'liq tartibga solib, fuqarolarning ishtirokini kafolatlaydi.

Fransiyada ma'muriy huquq ancha'nli rivojlangan bo'lib, davlat Kengashi (Conseil d'État) ma'muriy huquqning asoschi instituti sifatida yuz yillar davomida murojaatlar institutini shakllantirgan. Qo'shma Shtatlarda 1946-yildagi Federal Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risidagi Qonun (APA) asosida ma'muriy tartib-taomillarning ikki turi rasmiy va norasmiy tartib-taomillar farqlanadi.

Germaniya, Fransiya va AQSh tajribasidan o'rganilgan asosiy dars shundaki: ma'muriy tartib-taomillar qanchalik aniq, shaffof va fuqarolar uchun qulay bo'lsa, fuqarolar va davlat o'rtasidagi

ishonch shuncha mustahkam bo'ladi. O'zbekistonning 2018-yildagi MTT Qonuni ana shu xalqaro standartlar asosida ishlab chiqilgan bo'lib, uni yanada takomillashtirish uchun qiyosiy-huquqiy tajribadan keng foydalanish zarur.

7. XULOSA

Yuqorida bayon etilganlardan kelib chiqib, quyidagi ilmiy xulosalar chiqarish mumkin:

1. Ma'muriy tartib-taomillar jismoniy va yuridik shaxslar huquqlarining davlat organlari oldidagi real kafolatidir. O'zbekiston Respublikasining 2018-yildagi O'RQ-457-son Qonuni bu sohadagi qonuniy bazani to'liq shakllantirdi va lex.uz rasmiy ma'lumotlar bazasida mustahkamlandi.

2. Murojaatlarning qoniqtirilish darajasi 2016-yildagi taxminan 65 foizdan 2022–2023-yillarda 79–80 foizga yetganligi 15 foizdan ortiq o'sish ma'muriy tartib-taomillar mexanizmining amaliy samaradorligini isbotlovchi eng muhim statistik ko'rsatkichdir.

3. Murojaatlarni ko'rib chiqish bosqichlari (qabul qilish, ko'rib chiqish, qaror, nazorat) qonunchilikning 5 ta asosiy hujjatida kompleks tartibga olingan bo'lib, bu tizim xalqaro standartlarga mos keladi.

4. Mavjud muammolar, muddatlar buzilishi, javoblar sifati, raqamli tengsizlik mustahkam huquqiy asosga ega bo'lishiga qaramay, amaliy amalga oshirishda strategik investitsiyalar va siyosiy iroda talab etadi.

5. Xalqaro qiyosiy tahlil ko'rsatadiki, O'zbekiston ma'muriy tartib-taomillar sohasida to'g'ri yo'l tanlagan; kelajakda Germaniya, Fransiya va AQSh tajribasidan unumli foydalanib, institutni yanada rivojlantirish imkoniyatlari mavjud.

Umuman aytganda, jismoniy va yuridik shaxslar murojaatlarini ko'rib chiqishda ma'muriy tartib-taomillarning o'rni beqiyosdir. Bu institut nafaqat huquqiy mexanizm, balki fuqarolar va davlat o'rtasidagi ishonchning ramzi, demokratik boshqaruvning ko'zgusi va adolatli jamiyat qurishning amaliy vositasidir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-457-son, 2018-yil 8-yanvar (imzolangan), 2019-yil 9-yanvardan kuchga kirgan. // lex.uz: <https://lex.uz/docs/-3492199>
3. O'zbekiston Respublikasining "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari to'g'risida"gi Qonuni. O'RQ-378-son, 2014-yil 3-dekabr; yangi tahriri O'RQ-445-son Qonun bilan 2017-yil 11-sentyabrda tasdiqlangan (Qonunchilik palatasi tomonidan 2017-yil 15-avgustda qabul qilingan, Senat tomonidan 2017-yil 24-avgustda ma'qullangan). // lex.uz: <https://lex.uz/acts/-2509996>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 28-dekabrda "Jismoniy va yuridik shaxslarning murojaatlari bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni. // lex.uz
5. Prezidentning Virtual va Xalq qabulxonalarini faoliyatiga doir 2022-yil hisobot ma'lumotlari. Namangan viloyati. // pm.gov.uz: <https://pm.gov.uz/oz/lists/view/1697>
6. Barcha murojaatlar Prezidentning Virtual qabulxonasi orqali qabul qilinadi to'g'risidagi ma'lumot. // pm.gov.uz: <https://pm.gov.uz/oz/lists/view/27>

7. "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi qonunning mazmun-mohiyati. // aniq.uz: <https://aniq.uz/uz/yangiliklar/uzbekiston-respublikasining-mamuriy-tartib-taomillar-tugrisida-gi-qonun-haqida-nimalar-bilamiz>
8. «Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida»gi Qonunning yangi tahriri. // norma.uz: https://www.norma.uz/oz/nhh_loyihalari/mamuriy_tartib-taomillar_tugrisidagi_qonunning_yangi_tahriri_qabul_qilinadi
9. Verwaltungsverfahrensgesetz (VwVfG) Federal Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risidagi Germaniya Qonuni, 1976. // gesetze-im-internet.de
10. Administrative Procedure Act (APA), 1946, USA. 5 U.S.C. §§ 551–559.
11. Тихомиров Ю.А. Административные процедуры: теория и практика // Журнал российского права. 2013. № 4. С. 3–12.
12. Xoliqov R., Nazarov B. O'zbekistonda ma'muriy huquq islohoti: nazariya va amaliyot. Toshkent: TDYuI, 2021. 210 b.
13. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining 2017-yil 20-dekabrdagi Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risidagi qonunni ma'qullash to'g'risidagi qaroriga oid rasmiy ma'lumotlar.